

پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

پژوهشکده کودکان استثنایی

مشکلات زبانی و ارتباطی راهنمایی برای معلمان

نویسنده:

دیمیتر مارتناس

ترجمه

دکتر احمد رمضانی واسوکلائی

دکتر آتوسا رستم‌بیک تفرشی

سرشناسه	: هارتاس، دیمیترا، ۱۹۶۶-م.
عنوان و نام پدیدآور	Hartas, Dimitra
مشخصات نشر	: مشکلات زبانی و ارتباطی: راهنمایی برای معلمان/ نویسنده دیمیترا هارتاس؛ ترجمه احمد رضائی واسوکلایی، آتوسا رستم‌بیک تفرشی.
مشخصات ظاهری	: تهران: مؤسسه فرهنگی مدرسه برهان (انتشارات مدرسه)، ۱۳۹۱.
شابک	: ۱۴۰ ص.
وضعیت فهرست‌نویسی	: 978-964-08-0525-1
یادداشت	: فیبا
یادداشت	: عنوان اصلی: Language and communication difficulties, c2005
یادداشت	: واژه‌نامه.
یادداشت	: کتاب‌نامه: ص. ۱۳۷-۱۴۲.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: کودکان ناتوان در یادگیری -- انگلستان -- آموزش
موضوع	: اختلالات ارتباطی در کودکان -- انگلستان
موضوع	: زبان‌پریشی کودکان -- انگلستان
شناسه افزوده	: رضائی واسوکلایی، احمد، ۱۳۵۹- . مترجم
شناسه افزوده	: رستم‌بیک تفرشی، آتوسا، ۱۳۵۷- . مترجم
شناسه افزوده	: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. مؤسسه فرهنگی مدرسه برهان (انتشارات مدرسه).
رده‌بندی کنگره	: ۴۷۰۶۱/۲-م ۱۳۹۱
رده‌بندی دیویی	: ۳۷۱/۹۱۴
شماره کاتالوگ ملی	: ۲۵۵۶۴۶۱

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
وزارت آموزش و پرورش

مشکلات زبانی و ارتباطی راهنمایی برای معلمان

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش

مترجمان: احمد رضائی واسوکلایی، آتوسا رستم‌بیک تفرشی

ویراستار ادبی: علی عربانی دانا

منبعه‌آرا و طراح جلد: الهه پیراینده

چاپ اول: ۱۳۹۱

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی از: چاپ محرر

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال

حق چاپ محفوظ است

شابک ۱- ۵۴۵-۰۸-۹۶۴-۹۷۸

ISBN 978-964-08-0525-1

نشانی: تهران: خیابان سیهید قرنی، پل کریمخان زند، کوچه شهید محمود حقیقت‌طلب، شماره ۸

تلفن: ۸۸۸۰۰۳۲۴-۹ (فکس): ۸۸۹۰۳۸۰۹

www.enma.ir

مجموعه کتاب‌های نیازهای آموزشی ویژه

- *Able, Gifted and Talented* by Janet Bates and Sarah Munday
- *Dyspraxia* by Geoff Brookes
- *Profound and Multiple Learning Difficulties* by Corinna Cartwright and Sarah Wind Condie
- *ADHD: Fintan O'Regan Surviving and Succeeding in Special Educational Needs* by Fintan O'Regan
- *Visual Needs* by Olga Miller and Adam Ockelford
- *Language and Communication Difficulties* by Dimitra Hartas
- *Dyslexia*- Gavin Reid
- *Emotional and Behavioural Difficulties* by Roy Howarth and Pam Fisher

Continuum International Publishing Group

The Tower Building
11 York Road
10010
London
SE1 7NX

5 East 26th Street
New York, NY

Dimitra Hartas, 2005

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording, or any information storage or retrieval system, without prior permission in writing from the publishers.

British Library Cataloguing-in-Publication Data

A catalogue record for this book is available from the British Library.

ISBN: 0 8264 7614 7 (paperback)

Type set by Service Filmsetting Ltd, Manchester

Printed and bound in Great Britain by MPG Books Ltd, Bodmin, Cornwall

فهرست مطالب

۱۱	پیش‌گفتار مترجمان
۱۳	پیش‌گفتار
۱۳	برقراری ارتباط در کلاس درس
۱۴	اقدامات لازم برای کودکان دارای مشکلات زبانی
۱۵	نقش‌های متغیر معلمان و گفتاردرمان‌گران
۱۷	زبان در جریان آموزش
۱۹	فصل اول: رشد زبانی کودکان
۱۹	مشخص کردن محدوده رشد زبانی کودکان
۲۲	سفر رشد زبانی
۲۳	اهمیت ارتباط در کلاس درس
۲۶	حمایت‌میرا برای تقویت مهارت‌های ارتباطی
۲۹	چگونگی برقراری ارتباط خوب
۳۱	همکاری و مشارکت با والدین
۳۳	خلاصه
۳۵	فصل دوم: نیمرخ زبانی و نیازهای زبانی
۳۷	توصیف مشکلات زبانی و ارتباطی
۳۸	آیا زبان جو غیرعادی است؟
۴۰	آیا جو آسیب زبانی ویژه دارد؟
۴۲	مشکلات زبانی و سایر نیازها
۴۳	مشکلات یادگیری ویژه (نارساخوانی و کنش‌پریشی)
۴۴	کنش‌پریشی
۴۴	نشانگان اسپرگر
۴۵	آسیب شنوایی
۴۸	ارزیابی مشکلات زبانی
۵۰	خلاصه
۵۳	فصل سوم: غلبه بر مشکلات زبانی و ارتباطی
۵۳	تمرین در کلاس درس
۵۵	راهبردهای زبانی و ارتباطی

۵۶	تکالیف ارجاعی.....
۵۶	ایفای نقش.....
۵۷	مصاحبه نمایشی.....
۵۷	موقعیت پیچیده فرضی.....
۵۸	داستان گویی.....
۵۹	فعالیت‌های زمان دورهم‌نشینی.....
۶۲	کمک به رشد مهارت‌های زبان گفتاری و ادراکی.....
۶۴	فناوری اطلاعات و ارتباطات و حمایت‌های زبانی.....
۶۶	خلاصه.....
۶۷	فصل چهارم: زبان و رشد مهارت‌های اجتماعی و هیجانی.....
۶۷	زبان، تعامل اجتماعی و بلوغ هیجانی.....
۶۹	آیا بین زبان و مشکلات رفتاری اجتماعی و هیجانی کودک رابطه‌ای وجود دارد؟.....
۷۱	کمک به سازگاری رفتاری و اجتماعی-هیجانی از طریق زبان.....
۷۲	زمان دورهم‌نشینی.....
۷۵	میانجی‌گری همسالان.....
۷۷	خلاصه.....
۷۹	فصل پنجم: مشکل زبانی یا تفاوت زبانی.....
۸۰	بافت فرهنگی زبان.....
۸۲	حمایت از دانش‌آموزانی که باید زبان آموزش (انگلیسی) را یاد بگیرند.....
۸۶	راهنمادهای کلاس درس.....
۸۶	زبان تلفیقی: واحدهای موضوعی.....
۹۰	تفکیک.....
۹۵	خلاصه.....
۹۷	فصل ششم: زبان، دسترسی به برنامه درسی و موفقیت تحصیلی.....
۹۷	نقش زبان در یادگیری کودکان.....
۱۰۰	واج‌شناسی و خواندن: کشف آواهای زبان.....
۱۰۲	دریافت معنا از طریق گفت‌وگو: بسط متن.....
۱۰۴	کودکان دارای مشکلات زبانی و خواندن.....
۱۰۵	راهنمادهای کلاسی برای خواندن و زبان.....
۱۰۷	آموزش آواهای زبان (واج‌شناسی).....

۱۰۹	کمک به درک مطلب
۱۱۱	خود-پرسشگری
۱۱۲	گفت‌وگو با همسالان
۱۱۳	خلاصه
۱۱۵	فهرست اعلام
۱۱۵	الف- فارسی به انگلیسی
۱۱۷	ب- انگلیسی به فارسی
۱۱۹	واژه‌نامه
۱۱۹	الف- فارسی به انگلیسی
۱۲۸	ب- انگلیسی به فارسی
۱۳۷	منابع

پیش‌گفتار مترجمان

برخی از مسائلی که دانش‌آموزان در مقاطع مختلف تحصیلی تجربه می‌کنند ناشی از مشکلات زبانی و ارتباطی است. بی‌شک معلمان در تشخیص، اجرای برنامه‌های مداخله‌ای و نظارت بر روند پیشرفت کودک نقش موثری دارند. کتاب حاضر شاید بتواند گامی هر چند کوچک در معرفی مشکلات زبانی و ارتباطی، شناسایی راه‌های تشخیص و برنامه‌های مداخله‌ای مرتبط باشد.

از ریاست محترم پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش جناب آقای دکتر مجید قدمی و مدیریت محترم انتشارات مدرسه سپاسگزاریم که با همدلی زمینه چاپ کتاب را فراهم کردند. همچنین از جناب آقای علی عربانی دانا (ویراستار محترم)، سرکار خانم الهه پیراینده (طراح جلد و صفحه‌آرا) و سرکار خانم مریم کاظمی و جناب آقای علاءالدین کیا برای همراهی‌شان بی‌نهایت سپاسگزاریم.

پیش‌گفتار

برقراری ارتباط در کلاس درس

طی سال‌های اخیر آگاهی عمومی نسبت به نقش و اهمیت زبان و مهارت‌های ارتباطی در یادگیری و سازگاری اجتماعی^۱ کودک به طرز چشمگیری افزایش یافته است. علاوه بر این، از آن‌جا که مشکلات زبانی اغلب در سال‌های آغازین کودکی قابل تشخیص هستند، معمولاً پرداختن به این موارد پیش از شروع مدرسه صورت می‌گیرد. اما امروزه آگاهی از ماندگاری تأثیر مشکلات زبانی در دوران مدرسه بر یادگیری و سازگاری اجتماعی و رشد هیجانی^۲ افزایش یافته است و به همین دلیل نیاز به حمایت زبانی در کلاس بیش‌تر از قبل احساس می‌شود.

کتاب حاضر برای معلمان و با این هدف نوشته شده است که به آن‌ها کمک کند تا از پیچیدگی‌های زبانی و ارتباطی و تأثیر آن در یادگیری و رشد اجتماعی و هیجانی کودک آگاهی پیدا کنند. کتاب حاضر محدودیت زمانی معلمان را نیز در نظر گرفته است. پیشنهادها مطرح شده در کتاب، این انعطاف‌پذیری را دارند که در موقعیت‌های انفرادی، گروهی (برای مثال در زمان دورهم‌نشینی^۳)، گروه‌های مشارکتی همسالان^۴ که در آن کودکان با هم کار می‌کنند، و یا در کلاس درس و همکاری با گروه‌های متخصص (برای مثال دستیاران کلاس درس، معلمان هماهنگ‌کننده نیازهای آموزشی ویژه^۵) اجرا شوند. فرض اصلی کتاب این است که مهارت‌های زبانی و ارتباطی، مبنای کارکردهای انسان است و یادگیری، سازگاری اجتماعی، بلوغ هیجانی و رشد مهارت‌های بین‌فردی^۶ بر آن

1. social adjustment
2. emotional development
3. circle time
4. peer collaborative groups
5. Special Educational Needs Coordinator (SENCO)
6. interpersonal skills

استوار هستند. رشد زبان در بیشتر کودکان طبیعی است. همان‌گونه که کارملوف^۱ و همکارانش یادآور شده‌اند بیشتر کودکان موجودات دستوری کاملی هستند که می‌توانند جملات طولانی بسازند؛ از کلمات مناسب استفاده کنند و معانی پیچیده را انتقال دهند. با این وجود، به نظر می‌رسد که گروهی از آن‌ها در فراگیری زبان نسبت به همسالان خود سرعت کمتر و شیوه متفاوتی دارند و رشد زبانی آن‌ها غیر طبیعی است یا با تأخیر صورت می‌گیرد. این کودکان در نيل به اهداف برنامه درسی، یادگیری و رشد مهارت‌های اجتماعی با مشکلاتی مواجه می‌شوند.

اقدامات لازم برای کودکان دارای مشکلات زبانی

به طور معمول کودک دارای مشکلات زبانی و ارتباطی را از سایر دانش‌آموزان جدا می‌کنند تا مورد حمایت بیشتر قرار گیرد و با استفاده از کلاس‌های ترمیمی و جبرانی^۲، مجموعه مهارت‌های زبانی‌اش به طور متناسب رشد کند و بتواند از آن‌ها در کلاس درس استفاده کند و به این ترتیب یادگیری‌اش تقویت شود. با این حال منتقدان معتقدند چنین اقداماتی نمی‌تواند تأثیری بر توانایی کودک برای انتقال دانش زبانی‌اش به کلاس درس بگذارد و در واقع چنین فردی نمی‌تواند بین دانش به دست آمده و موضوعات درسی ارتباط مؤثری ایجاد کند.

تا به حال مشکلات زبانی و ارتباطی در حاشیه سایر موضوع‌ها و به عنوان ضرورتی ثانویه مورد بررسی قرار می‌گرفت و به همین دلیل در آموزش و پرورش کودکان استثنایی، زبان به تنهایی موضوع مورد بحث نبوده است و موضوعاتی مانند: نشانگان اسپرگر^۳، نارساخوانی^۴ [و...] بیشتر مورد بررسی قرار می‌گرفتند. بیشتر کودکانی که مشکلات زبانی، اصلی‌ترین مشکل‌شان است، باید در دوران پیش‌دبستانی از حمایت‌های زبانی^۵ برخوردار

1. Karmiloff

2. remedial services

۳. Asperger's syndrome: نشانگان اسپرگر نوعی اختلال زیستی-عصبی است که اولین بار در سال ۱۹۴۴ یک دکتر اتریشی به نام هانس اسپرگر با انتشار مقاله‌ای آن را توصیف کرد. وجه تمایز این نشانگان از مبتلایان به اوتیسم کلاسیک، حفظ توانایی‌های تکلمی و شناختی است. با این وجود، این بیماری جزء بیماری‌های طیف اوتیسم شمرده می‌شود. توانایی‌ها و روابط اجتماعی ضعیف، رفتارهای وسواسی و تکراری، و خویشتن-محوری از نشانه‌های این اختلال است.

4. dyslexia

5. language support

شوند. شواهدی وجود دارد مبنی بر این‌که مشکلات زبانی و ارتباطی این کودکان تا سال‌ها بعد از اتمام دوره گفتار درمانی حتی تا دوره نوجوانی ادامه می‌یابد. بنابراین تشخیص اولیه از یک‌سو و تأمین حمایت کامل زبانی برای برطرف کردن نیازهای این دانش‌آموزان در جریان اصلی روند کلی آموزش از سوی دیگر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

با استفاده از روش تفکیک^۱ می‌توان نیازهای دانش‌آموزان را در جریان آموزش با توجه به رشد مهارت‌های ارتباطی و زبانی تأمین کرد. هرچند تفکیک جنبه مهمی از برنامه درسی ملی^۲ [در انگلستان^۳] است، مسائل جانبی آن برای بیشتر معلمان آشکار نیست.

بسیاری از معلمان و متخصصان آموزشی^۴، تفکیک را به عنوان فرایندی می‌شناسند که به واسطه آن، برنامه درسی به همه دانش‌آموزان آموزش داده می‌شود و روش‌های تدریس با هدف برابری ملزومات برنامه درسی و با توجه به توانایی‌ها، مهارت‌های پیشین و نیازهای دانش‌آموزان تعدیل می‌شود. گروهی دیگر از معلمان معتقدند تفکیک استفاده از روش‌های مناسب برای آموزش بخش‌های مختلف برنامه درسی است و به‌منظور برطرف کردن نیازهای متنوع دانش‌آموزان انجام می‌شود. با این حال، آخرین تعریفی که از تفکیک ارائه شده است با مفهوم آموزش فراگیر^۵ معایرت دارد.

نقش‌های متغیر معلمان و گفتاردرمان‌گران^۶

سیاست‌های آموزشی در زمینه نحوه ارائه حمایت‌های زبانی و گفتاری، تغییراتی را در شیوه تعامل گفتاردرمان‌گران با معلمان مدرسه ایجاد کرده است. بعد از اعمال این تغییرات گفتاردرمان‌گران پذیرفته‌اند که معلمان، هماهنگ کننده‌های نیازهای آموزشی ویژه و دستیاران کلاس به‌عنوان «مشاور^۷» عمل می‌کنند و نقش مهمی در ارائه دانش، مهارت، و کمک‌های فنی به کودکان دارند و در نتیجه دانش‌آموزان را در «روند کلی آموزش» مورد حمایت قرار می‌دهند. در بیشتر موارد گفتاردرمان‌گر نمی‌تواند با همه کودکان دارای مشکل

1. differentiation

2. National Curriculum

3. UK

4. educational practitioners

5. inclusive education

6. Speech and Language Therapists (SLTs)

7. consultant

زبانی به صورت مستقیم ارتباط برقرار کند، بلکه او شما را که در مقام معلم هستید با خدمات و حمایت‌های زبانی آشنا می‌کند.

اخیراً برای حمایت از فعالیت و همکاری بین معلمان و گفتاردرمان‌گران، ابتکاراتی توسط دولت به عمل آمده است. وزارت آموزش و پرورش از موسسه ملی حمایت از کودکان معلول^۱ پشتیبانی کرد و به این ترتیب پایه همکاری تخصصی و آموزشی مشترک برای تربیت و ارتقای شایستگی معلمان و گفتاردرمان‌گران را بنیان نهاد (لا^۲ و همکاران، ۲۰۰۱). هدف آموزش مشترک این است که شما را در درک بهتر اصول درمان گفتار و زبان یاری رساند. علاوه بر این کاملاً انتظار می‌رود که آگاهی گفتاردرمان‌گران نسبت به محدودیت‌های برنامه درسی ملی و وظایفی که از معلمان انتظار می‌رود افزایش یابد، به ویژه هنگامی که آموزش دانش‌آموزان دارای نیازها و ویژگی‌های یادگیری متنوع مد نظر است. پیشنهاد لا و همکاران (۲۰۰۱) این بود که برنامه‌های درسی مقدماتی و دروس آموزشی به نحوی باشند که انگیزه معلمان و گفتاردرمان‌گران را برای همکاری افزایش دهد. همچنین بهتر است نظامی جامع و معتبر تدوین شود که در آن فرصت‌های تربیتی و آموزشی برای همه متخصصانی که در زمینه زبان، گفتار و نیازهای ارتباطی کودکان فعالیت می‌کنند بیشتر شود و همکاری‌های بین متخصصان افزایش یابد.

در چنین فضایی، از معلمان و گفتاردرمان‌گران انتظار می‌رود که روابط کاری خوبی ایجاد کنند. برای موفقیت‌آمیز بودن این همکاری‌ها لازم است که درباره نوع و ماهیت حمایت زبانی مورد نیاز، مباحثاتی صورت گرفته و اجماعی در این زمینه حاصل شود و بعد نتایج آن وارد ساختارهای موجود برنامه‌ریزی درسی شود تا منجر به بهبود یاددهی و یادگیری گردد (هارتاس^۳، ۲۰۰۴). برای مثال، هنگام طرح موضوعی جدید یا توصیه‌سای پیشنهادی از سوی یک متخصص، باید موارد زیر مورد بحث و بررسی قرار گیرند: محتوای دانش و مهارت‌هایی که باید فرا گرفته شوند (موضوعات)، روش^۴ (نحوه انتقال اطلاعات)، ترتیب^۵ (چه چیزی باید آموزش داده شود و تحت چه شرایطی)، جنبه‌های بافتی^۶، و جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی یادگیری^۷.

1. charity Invalid Children's Aid Nationwide (I CAN)

2. Law

3. Hartas

4. method

5. sequence

6. contextual

7. social/cultural aspects of learning

زبان در جریان آموزش

اهداف تدوین این کتاب عبارتند از: افزایش آگاهی معلمان در زمینه نیازهای پیچیده کودکان دارای مشکلات زبانی و ارتباطی، پرداختن به راهبردهای کلاسی هماهنگ با ساختار برنامه‌ریزی درسی موجود، و راهبردهای کلاسی منطبق بر چارچوب مطرح شده در آیین‌نامه^۱ نیازهای آموزشی ویژه^۲ (وزارت آموزش و پرورش، ۲۰۰۱). آیین‌نامه نیازهای آموزشی ویژه، سندی غیررسمی است که توصیه‌هایی کاربردی برای شناسایی و رفع نیازهای آموزشی ویژه ارائه می‌دهد. فصل‌های این کتاب درباره شناسایی مشکلات زبانی و مشکلات دیگر، نیازهای دانش‌آموز، تأثیر مشکلات زبانی بر یادگیری و رشد اجتماعی-هیجانی، و فعالیت کلاسی بحث می‌کند و از این رهگذر اطلاعاتی را در زمینه رشد زبانی و مشکلات زبانی و ارتباطی ارائه می‌دهد.

این آیین‌نامه بر دانش‌آموزان مقطع ابتدایی و راهنمایی و نیز راهبردهای کلاس درس تأکید دارد تا نیازهای این دانش‌آموزان را به طور مؤثر مرتفع نماید. در آیین‌نامه آمده است: دانش‌معلم نسبت به مهارت‌ها و توانایی دانش‌آموز از یکسو و توانایی او برای استفاده از این دانش در جهت دسترسی متناسب کودک به برنامه درسی از سوی دیگر عامل اصلی برای برآوردن نیازهای دانش‌آموزان است (بار، ۵: ۳۷). اصول مهم این آیین‌نامه عبارتند از:

- برآوردن نیازهای آموزشی دانش‌آموزان
- تأکید بر دیدگاه‌ها و آرزوهای کودک دارای نیازهای آموزشی ویژه (حق اظهارنظر کودکان)
- دسترسی به یک برنامه درسی گسترده^۳ و متعادل^۴
- اهمیت شناسایی زود هنگام نیازهای آموزشی ویژه
- اهمیت مشارکت والدین، معلمان و کارشناسان
- اهمیت درک عوامل پیچیده در محیط آموزشی

کتاب حاضر با تأکید بر این اصول در زمینه رشد زبان، شناسایی^۱ و ارزیابی^۲ مشکلات و همچنین اقدامات لازم برای کودکان دارای مشکلات زبانی و ارتباطی صرف و کودکانی که علاوه بر مشکلات زبانی و ارتباطی، مشکلات و نیازهای دیگری هم دارند به بحث و بررسی می‌پردازد. علاوه بر این، کتاب حاضر در مورد تعامل بین رشد زبانی و رشد اجتماعی-هیجانی بحث می‌کند و بین مهارت‌های زبانی و یادگیری نحوه خواندن و نوشتن ارتباط برقرار می‌کند. امیدوارم کتاب حاضر با ارائه اطلاعاتی در زمینه ماهیت مشکلات زبانی، تأثیر آن، همراه با راهنمای راهبردهای ترمیمی^۳ به شما کمک کند تا رابطه بین نیازهای زبانی و ارتباطی و فعالیت کلاسی را بیابید. همچنین امیدوارم در طول این مسیر از سفر رشد زبانی لذت ببرید.

-
1. identification
 2. assessment
 3. remedial strategies